

Nieuwsbrief van de Stichting Waalres Erfgoed. Jaargang 18 nummer 1. Maart 2018.

Website: www.waalreserfgoed.nl . Redactie: Pia Wolters, Lay out: Ad van Lierop. Verschijnt vier maal per jaar.

Inleiding bij onderstaand artikel

De situatie rond de Markt in Waalre wordt gewijzigd. Dat is niet de eerste maal en daarom hebben de onze medewerkers Jan Jansen en Walter Louwers een uitgebreid overzicht gemaakt, hoe in de loop der tijden de Markt en de voorzieningen daar om heen zijn geweest.

Aangezien dit een uitgebreid artikel is geworden hebben we gemeend dit in delen te moeten opsplitsen en in deze uitgave treft u hieronder het eerste deel aan van dit historisch verhaal.

De openbare voorzieningen op de Markt van Waalre in de loop der tijden.

Door Jan Jansen en Walter Louwers.

De gemeente is thans doende met het reconstrueren van de verhardingen en de groenvoorzieningen op de Markt van Waalre-dorp. De Markt is een eeuwenoud plein dat vroeger door de omwonenden werd aangeduid als "de plaetse". De laatste reconstructie van de verhardingen dateert uit 1954 toen daar de eerste gemeentelijke riolering werd aangebracht. Behalve een goede opknapbeurt is het nu ook de bedoeling dat het plein toeristisch gezien aantrekkelijker wordt gemaakt en dat het ook geschikter wordt voor dorpse festiviteiten en evenementen.

Door middel van een jubileumboekje uit het jaar 2011 heeft Waalres Erfgoed al veel aandacht geschonken aan de bebouwing rondom het plein zoals die zich ontwikkeld had in de periode vanaf circa 1800 tot op heden.

Op de plaetse zelf zijn eeuwenlang geen bijzondere voorzieningen te bespeuren geweest. Wel waren duidelijk de karsporen te volgen en zo ook de voetpadjes van de aanwonenden en het kerkpad van de Heikant naar het Oude Kerkje. Op de ruimten tussen die vele karsporen en voetpaden groeide wild gras.

Waalre was vroeger een sterk agrarisch ingesteld dorp en ook aan de plaetse hebben een aantal boerderijen gestaan. Omstreeks 1800 waren dat nog 4 langgevelboerderijen. De betreffende boeren gebruikte de openbare ruimte voor de boerderij ook deels als werkterrein. Zodoende zullen in vroegere tijden voor de potstaldeuren en deeldeuren van die boerderijen op openbaar terrein nog regelmatig

Kadastrale overzichtskaart van het Waalre uit 1828.

Later zijn op deze kaart de huidige Heikantstraat, de Burge-meester Uijenstraat, de Bergstraat en een gedeelte van de O.L. Vrouwedijk met een stippellijn aangegeven.

mesthopen, gestalde aardkarren, hopen veevoer en rondscharrellen - den kippen te zien zijn geweest.

Geleidelijk aan is in het aanzicht van de plaetse verandering gekomen. Er vestigden zich meer draagkrachtige bewoners aan het plein en die brachten ook hun wensen mee. Van gemeentewege was reeds vroeg voor een brandkuil gezorgd en zo ook was rondom het plein een rij lindebomen aangeplant. Die voorzieningen waren nog duidelijk op de aanwonenden van het plein zelf afgestemd. Maar geleidelijk aan ontstonden er ook voorzieningen van meer "algemeen nut". Welke dat waren hebben wij vervolgens voor u zo goed mogelijk uitgezocht.

A. De zandwegen, verharde wegen, kerkpaden en fietspaadjes

De vorm van het plein tussen de voorgevels van de omliggende bebouwing is eeuwenlang hetzelfde gebleven.

Luchtfoto uit 1967. Rondom het plein zijn de (op 3 na) in 1968 gevelde lindebomen te herkennen.

De keibestrating op de Markt richting Molenstraat zoals die er in 1920 uitzag. Links en rechts van de keiweg de spontaan ontstane fietspaad-

het dorpje Waalre de industrialisatie zich te ontwikkelen en zocht men voor de gemaakte producten afzetgebieden op afstand. Een goede mogelijkheid daartoe bood de in 1866 gereedgekomen Luik-Limburgse Spoorlijn.

De dorpen Aalst en Waalre lieten in 1880, met een subsidie van de Provincie, een 3 m brede keiverharding aan brengen tussen de centra van beide dorpen.

In Waalre eindigde die verharding bij de overgang van de Markt naar de Molenstraat. Deze verharding van natuurstenen keien was voor de toen nog door paarden getrokken aardkarren en transportkarren een acceptabele oplossing en het opkomende be-

Doorgaand verkeer in noord-zuidrichting zocht in het algemeen voornamelijk zijn weg door Aalst maar toch nam het noord-zuid verkeer door Waalre ook toe. Er waren verder ook geregeld andere gasten te zien, zoals scharenslijpers, stoelenmatters, berenleiders, acrobaten en muzikanten. Tijdens de jaarlijkse kermis zocht ook veel volk uit de omgeving hier haar vertier. Op het einde van de 19^e eeuw begon in

In 1935 is de keibestrating vervangen door een bredere klinker d.f. verharding met aan weerszijden een 1 m brede rabatstrook van keien. Op deze foto uit 1940 is tevens de ANWB richtingaanwijzer te zien langs de toen juist in gebruik genomen nieuwe route Burgemeester Uijenstraat-Markt-Hoogstraat.

drijfsleven heeft aan deze verbinding met het spoorwegstation van Aalst-Waalre garen gesponnen.

Voor de daarna toenemende groep fietsers was de niet zo vlakke keibestrating echter een beproeving en daarom verschenen al snel langs de aangebrachte keibestrating sintel fietspadjes. Die sintels waren een restproduct van de toen ook in gebruik gekomen stoommachines.

De kei-verharding is omstreeks 1934/35 vervangen door een 5 m brede rijbaan van klinkers dik formaat. Aan weerszijden daarvan waren 1 m brede rabatstroken aangebracht van de vrijgekomen keien. Ook deze klinkers dik formaat met rabatstroken zijn omstreeks 1954 na aanleg van de eerste gemeentelijke riolering en de bijbehorende reconstructie van het Marktplaatsplein vervangen door een zogenaamde vlamovic-verharding. Vanwege de daarna gebleken onveiligheid van die verharding zijn ook deze weer vervangen door klinkerkeien.

In 1939 is, na een lange periode van overleg, de doorgaande route van Valkenswaard-Veldhoven binnen de gemeente Waalre over de Heikantstraat-Burgemeester Uijenstraat-Markt-Hoogstraat –O.L.Vrouwedijk verwezenlijkt.

Deze 5 m brede klinkerkei verharding kwam grotendeels te lopen over het tot dan gebruikte kerkpad van de Heikant naar het oude kerkje.

Wat betreft het door het dorpje Waalre gaande

noord-zuid verkeer lag de route daarvan tot 1952 dus over de Markt. Ten behoeve van de wisselingen in de route van dat doorgaand verkeer buiten de bebouwde kom heeft de ANWB regelmatig haar wegwijzers op de Markt moeten aanpassen.

In 1952 werden de Bergstraat en de Wollenbergstraat verwezenlijkt en die vormden samen

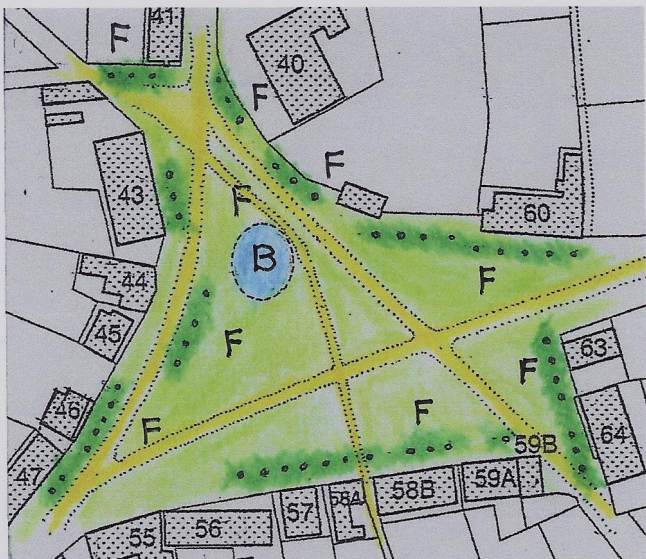
Foto uit het najaar van 1944. Een tank van het bevrijdingsleger neemt de bocht van de Burgemeester Uijenstraat naar de Willibrorduslaan.

een nieuw gedeelte van de toen geplande "randweg" rondom de toenmalige bebouwde dorpskom van Waalre. Met de aanleg daarvan werd de Markt van het groeiende doorgaande noord-zuid verkeer ontlast. De Markt kreeg bij een reconstructie in 1954 de vorm zoals die er de laatste 60 jaren bijgelegen heeft.

Hieronder zijn door middel van een vijftal kaartjes de in 1830, 1880, 1910, 1939 en 1954 aanwezige bebouwing, de toen op de Markt aanwezige zandwegen en voetpaden, de eerste verharde wegen van 1880 en 1939 alsmede de in die tijden aanwezig zijnde openbare voorzieningen aangegeven. De cijfers in de bebouwing geven de huisnummers uit die tijden te zien.

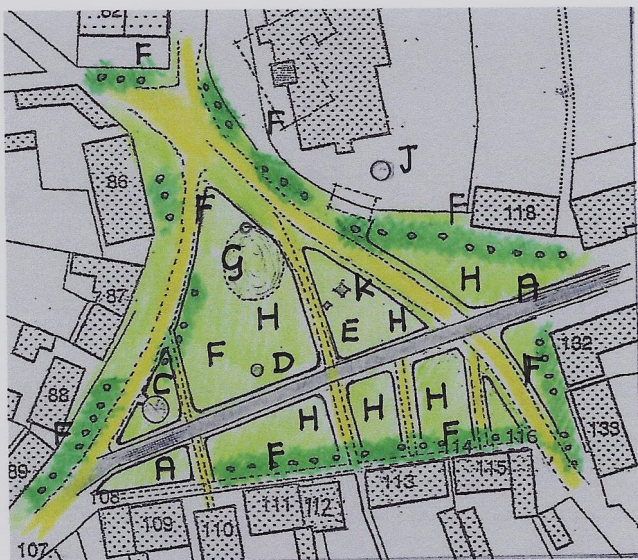
Deze foto laat het begin zien van de reconstructie van de Markt in 1954: van aanleg van nieuwe riolering.

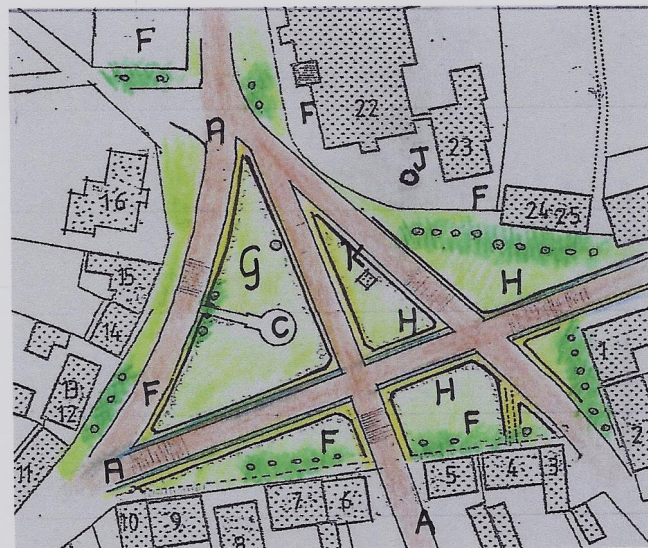
De Markt in de periode <1830-1880

De Markt in de periode 1880-1910

De Markt in de periode 1910-1935

De Markt in de periode 1939-1954

De Markt zoals die van 1954 tot 2017 er heeft uitgezien

De Markt van Waalre in 5 tijdperiodes.

blauw	= brandkuil
lichtgroen	= gras
donker groen	= laanbomen
geel	= zandweg/fietspad/voetpad
grijs	= keiverharding
rood	= klinkerverharding

De op de Plaetse aanwezig geweest zijnde openbare voorzieningen.

De hoofdletters bij de diverse objecten op de kaartjes verwijzen naar de met een zelfde letter aangegeven tekstgedeelten.

Openbare voorziening:	Zie tekst bij:	Aanwezig van/tot:
Keibestrating	A	1880-1935
Klinker d.f. verharding	A	1935-1954
Vlamovic/kk bestratingen	A	1954-2017
Brandkuil	B	<1830-1852
Kiosk 1	C	<1892-1900
Kiosk 2	C	1900-1948
Kiosk 3	C	1948-heden
Brandweerput	D	1852-1932
Natuurstenen dorpspomp	E	1854-1911
Gemetselde dorpspomp 1	E	1911-1932
Gemetselde dorpspomp 2	E	1975-heden
Lindebomen	F	<1830-1968 1970-heden
Treurwilg	G	Ca.1920-1986
Plantsoenen	H	1911-heden
Beeld thuiswever	I	1973-heden
Hl. Hartbeeld	J	1921-heden
Transformatorhuisje	K	1920-ca.1946

In 1907 is de nu nog steeds actieve "Vereniging voor de jeugd" in Waalre opgericht. Veel van haar activiteiten hebben zich traditie getrouw op de Markt afgespeeld. Daarbij moeten we denken aan voor de jeugd belangrijke onderwerpen zoals Koninginnedag of Koningsdag, het St. Nicolaasfeest en andere kinder- en volksfeesten. De vereniging heeft ook regelmatig aan de aankleding van de Markt bijgedragen onder andere door realisering in 1975 van de huidige dorpspomp en het in 1966 aanbrengen van de fraaie Claus-Beatrixbank.

In 1982, bij het 75-jarig bestaan van de vereniging, schonk de gemeente Waalre aan de Vereniging voor de Jeugd een vierdelige vlaggenmast. Deze mast mocht ook gebruikt gaan worden door andere verenigingen.

B. De brandkuil.

Op de overzichtskaart van de diverse kadastrale secties van de gemeente Waalre uit 1828 is de brandkuil op de Markt aangegeven en zo ook op de sectie kaarten van 1832 en 1882.

Aldus de aantekeningen van de oud-Waalrenaar Herman van Hooff kwam er tussen 1870-1890 bijna dagelijks een herder met een kudde schapen op het plein en deze liet daar zijn schapen grazen en eventueel drinken uit de aanwezige brandkuil. Voor de dorpsjeugd had de kuil ook 's zomers en in de winter een grote aantrekkingskracht. Vermoedelijk heeft een hier aanwezige waterbron voor constante aanvoer van het water gezorgd. Bij langdurig droge zomers kwam de kuil wel eens droog te staan.

Op dit fragment van de kadasterkaart uit 1882 is de in 1852 gedempte brandkuil nog duidelijk met een stippellijn aangegeven.

Bij brand in een van omringende panden moest het bluswater door een lange rij mensen tussen de brandkuil en de brand met emmers worden doorgegeven. Het kerkpad van de Heikant naar het oude kerkje liep op de plaetse rakelings langs de brandkuil. De in 1886 clandestien gevelde treurwilg is waarschijnlijk aan de rand van de voormalige kuil opgegroeid (zie ook G). Veel huizen waren in 1830 nog voorzien van een strooien dak en daarom moest er constant voor een aantal panden gezamenlijk een trekhaak en een aantal hak-

Deze uit 1908 daterende foto geeft een indruk van de toen op de Markt gelegen grasvlakte. Ter plaats van de 2 meest rechtse fietsers heeft voorheen de brandkuil gelegen.

bijlen aanwezig zijn. Omstreeks 1850 schafte de gemeente een brandspuit aan en in of omstreeks 1852 werd de kuil tegelijk met een over de Markt lopend slootje gedempt. Vanwege die brandspuit moest er wel een andere en betere bluswater voorziening komen (Zie D).

C. De kiosken 1, 2 en 3.

Op de oudste foto van de Markt in Waalre staat de eerste muziekkiosk van het dorp Waalre afgebeeld. We weten het tijdstip van het maken van deze foto met enige zekerheid gezien het feit dat daarop nog de beide boerderijen zijn afgebeeld, die stonden ter plaatse waar later de fabriek Markt 8 en de fabrikantenwoningen Markt nr.9 en Markt nr.10 zijn opgericht. De huidige nrs. 8 en 9 zijn opgericht in 1892 en nr. 10 in het jaar 1910. De foto kan zodoende gedateerd worden van vóór 1892.

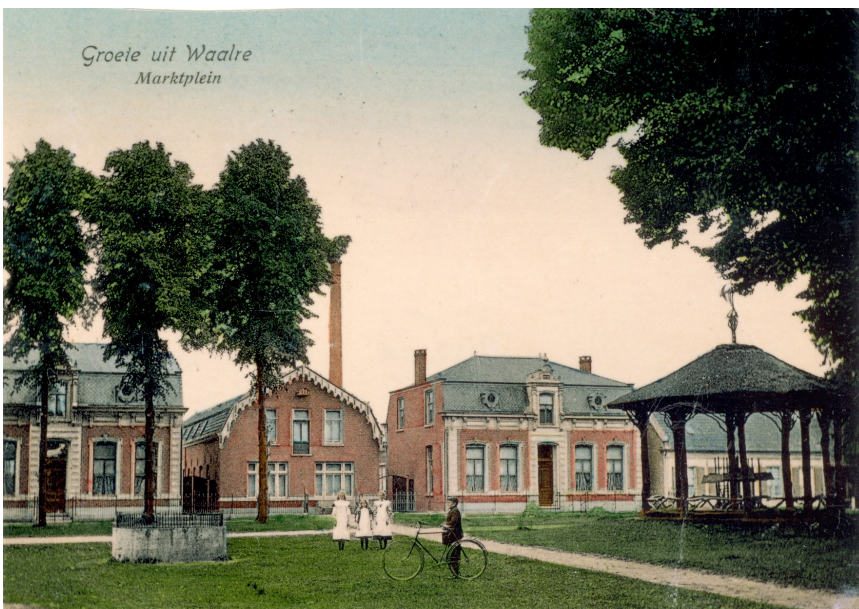
De eerste kiosk was van een nogal lichte constructie en had ook geen degelijke fundering. Het centrale gedeelte van de vloer rustte circa 1 m boven maaiveld op een poer of restant van een boom en de rest op 8 houten staanders. Het dak was ook minimaal van constructie en niet van een behoorlijke dakoverstek voorzien. De houten vloer moet aan de regenkant daarom veel te lijden hebben gehad van de weersinvloeden.

De Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant meldde op 5 juni 1893 dat muzikanten en instrumenten van de harmonie l'Union Musicale (opgericht in 1881) door de vloer waren gezakt. De krant de "Zuid-Willemsvaart" berichtte 18 augustus 1900 dat de Markt weer voorzien was van een nieuwe met riet bedekte muziekkiosk. Deze was geschonken door de eigenaar van de sigarenfabriek J.W.Swane en Zonen. Deze 2^e kiosk was qua

standplaats meer naar het midden van de Markt gesitueerd en had een rustiek uiterlijk gekregen. De staanders waren van zware nauwelijks bewerkte eiken stammen en de leuning rondom van eiken "knuppeltjes" hout. Het peil van de vloer van deze kiosk was niet veel hoger dan het omringende grasveld. De toenmalige harmonie L'Union Musicale liet daags na 18 augustus vanuit die kiosk een eerste uitvoering horen.

Zover bekend is dit de oudste foto van de Markt in Waalre, namelijk van 1892. Toen stond de eerste muziekkiosk er al. De weg aan de rechterzijde loopt van de Hoogstraat rechtsaf naar de Molenstraat.

Op deze ingekleurde foto uit 1908 zijn de 2e muziekkiosk, de brandweerput en het speciaal voor de werknemers van de linnenfabriek aangelegde voetpad naar de andere zijde van de Markt te zien.

De in Waalre woonachtige sigarenfabrikant Henri van Abbe schonk in 1948 aan de Waalrese gemeenschap een geheel nieuwe muziekkiosk. Deze derde op een terp opgerichte en van een degelijke gemetselde fundering voorzien kiosk kreeg een rieten dak. Een links van de trap aangebrachte gevelsteen herinnert aan het aanbrengen van de eerste steen door zoon Jan Hein van van Abbe. De architect van de kiosk was een vriend des huizes: C.H. de Bever. De kiosk wordt de laatste jaren behalve voor muzikale activiteiten van de harmonie Juliana ook voor allerlei andere doeleinden gebruikt, zoals op Koning(inne)dag en bij de inkomst van St. Nicolaas.

Koninginnedag in 2011 met als centrum van de activiteiten de muziekkiosk uit 1948.

D. De brandweerput.

De brandweerput en de voor die tijd aanwezige brandkuil zijn twee heel verschillende zaken en mogen niet met elkaar verward worden. Ten behoeve van de medio 19e eeuw aangeschafte brandspuit werd een diepe put met een diameter van ca 1 à 1,50m gegraven. Het grondwater kon onderin in grote hoeveelheden vrij toe stromen. Boven maaiveld was die put voorzien van een ca. 75 cm hoge betonnen putring. Daar weer bovenop was een afschermend ijzeren hekje aangebracht.

Het boven maaiveld uitstekende gedeelte van de brandweerput zoals die in 1915 aanwezig was. Daarachter is het toen nog aanwezige kerkpad van de Heikant naar het oude kerkje te zien en zo ook de tweede dorpspomp.

Op meerdere foto's van de Markt in Waalre is deze opstand te zien. De brandweerput was gesitueerd vlak bij de nu aanwezige replica van de vroegere dorpspomp. Deze stond voorheen aan de oostzijde van het over het Marktplaats lopende kerkpad en de brandweerput aan de westzijde.

Nadat de omgeving van de Markt in het begin van de dertiger jaren van de 20^e eeuw was voorzien van een modern waterleidingnet met daarin opgenomen een aantal brandkranen kon ook deze brandweerput komen te vervallen.

Wordt vervolgd.

Verhuizing van Waalres Erfgoed naar het Huis van Waalre

Binnenkort gaat Waalres Erfgoed verhuizen van gemeenschapshuis het Klooster naar Het Huis van Waalre.

Wij zijn daar gelukkig mee. In het Klooster zijn we bijna onzichtbaar voor de mensen uit Aalst en Waalre. Bovendien zijn we daar slecht bereikbaar.

In het Huis van Waalre verwachten we juist voor iedereen meer zichtbaar te zijn en is de bereikbaarheid beter.

Na de verhuizing kunt u ons op maandag-, woensdag- en donderdagmiddag vinden op de begane grond in spreekkamer Blokven A.

In het Huis van Waalre wordt gewerkt volgens het Nieuwe Werken. Dat betekent voor ons dat we niet meer beschikken over een eigen heemkamer, maar op bovengenoemde dagen gebruik kunnen maken van een spreekkamer.

Buiten deze dagen kunnen we ook in het Huis van Waalre terecht, maar dan kunnen we gebruik maken van beschikbare werkplekken.

In de spreekkamer Blokven A hebben we een eigen kastenwand waarin we onze werkvoorraad kunnen opbergen. Immers 's avonds moeten de bureaus/tafels weer leeg en schoon worden opgeleverd.

De overige documenten worden opgeslagen in het archief in de kelder van het Huis van Waalre.

Het werken volgens het Nieuwe Werken vraagt van de medewerkers een andere manier van werken. In het begin zal dat tegenvallen, maar we hebben goede hoop dat we daarna in een mooie werkomgeving nog beter het erfgoed van Waalre kunnen archiveren en bewaren, en voor u beter bereikbaar zullen zijn.

Zodra wij daadwerkelijk gaan verhuizen informeren wij u daarover.

Aankondiging Donateursavond

Op donderdag 19 april wordt er een donateuravond gehouden. Deze zal voor de eerste keer plaats vinden in Het Huis van Waalre - Koningin Julianalaan 19 - aanvang 20.00 uur.

Spreekster is mevrouw Ineke Strouken.

In deze lezing gaat oud-directeur van het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland - Ineke Strouken - in op het UNESCO Verdrag Immaterieel Erfgoed, maar vertelt ze ook de achtergronden van een heleboel tradities in Brabant. Ook zal ze u vragen zelf op zoek te gaan naar uw eigen immaterieel erfgoed.

U krijgt nog een uitnodiging voor deze avond.

Verzoek aan onze donateurs:

Wij doen een dringend verzoek aan onze donateurs om de bijdrage vanaf € 12,50 per jaar te willen overmaken op bankrekening no. NL 96 RABO 0155799339 t.n.v. Penningmeester Stichting Waalres Erfgoed. We zenden u geen acceptgiro. De kosten daarvan zijn voor ons te hoog. Wij zijn u zeer erkentelijk voor uw bijdrage en ondersteuning. Zo kunnen we u ook dit jaar weer onze nieuwsbrieven toezenden.

Waalres Erfgoed is gevestigd in de Heemkamer op de bovenverdieping van 'Het Klooster', Hoogstraat 6, 5581 BK Waalre.

Tel: (040) 2214989

Website: www.waalreserfgoed.nl

Bank: IBAN nr. NL96RABO0155799339

t.n.v. Stichting Waalres Erfgoed

De heemkamer is op maandag-, woensdag- en donderdagmiddag geopend voor bezoek.

Na de verhuizing kunt u ons op maandag-, woensdag- en donderdagmiddag vinden op de begane grond in spreekkamer Blokven A.